

Bulletin 12/92

ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

NEJVZÁCNĚJŠÍ DOKUMENTY K TRADICÍM ČESKÉ VĚDY

U příležitosti pražského kongresu SVU Československo, Evropa a svět: věda a umění v mezinárodních souvislostech pořádá Ústřední archiv ČSAV a Ústav dějin Univerzity Karlovy s laskavou pomocí Národního technického muzea a Památníku národního písemnictví výstavu svých vzácných exponátů – vesměs originálů. Výběr byl zúžen tak, že jde spíše o „ochutnávku“, tedy o pozvání k bohaté badatelské hostině, kterou sbírky a fondy obou archivů nabízejí.

Výstava se koná v budově prezidia ČSAV, místnost 108, od čtvrtka 25. 6. do pondělí 29. 6. 1992.

ÚSTAV DĚJIN UNIVERZITY KARLOVY – ARCHÍV UNIVERZITY KARLOVY

Nejstarší univerzitní písemnosti byly archivovány již v počátečním období dějin pražské univerzity (t.j. bezprostředně po r. 1348), s největší pravděpodobností v archivu univerzitního kancléře – pražského arcibiskupa. První zmínku o univerzitním archivu nalezneme ve statutech univerzity z r. 1360, kde je rovněž zmíněna „archa universitatis in qua sigillum, privilegia et pecunia Universitatis reponantur“. Své archivy tehdy měly i další univerzitní korporace – fakulty a koleje.

Postupně se rozrůstající centrální univerzitní archiv byl opakovaně inventarizován, trpěl však častými ztrátami. Nejstarší známý inventář (nedochovaný) vznikl patrně v letech 1542–1547 v souvislosti s konskripcí univerzitního majetku, která byla prováděna na základě sněmovního rozhodnutí z r. 1545. Další inventarizace následovaly např. v r. 1609, 1638 (v souvislosti s předáním univerzity Tovaryšstvu Ježíšovu), 1755–1756 (nejstarší dochovaný inventář) a v první polovině 19. stol. péčí M. Millauera a J. Ottenbergera. Část listinného a rukopisného materiálu byla později načas uložena v archivu muzejním resp. i zemském. V r. 1882 byl jmenován první odborný univerzitní archivář – historik profesor dr. Adolf Bachmann. Bachmann vyčlenil z celkové sumy archivní-

ho materiálu dochované matriky a zbytek rozdělil do čtyř velkých chronologických oddílů (do r. 1849). Archiv spravovaný po r. 1882 německou univerzitou přešel po 1. světové válce do rukou univerzity české, což bylo v r. 1920 upraveno i tzv. Marešovým zákonem. Univerzitním archivářem se stal prof. dr. Gustav Friedrich a po jeho rezignaci v r. 1931 prof. dr. Václav Vojtěšek. Faktickou správu archivu ovšem vykonával dr. Josef Bergl, kanclista německé univerzity.

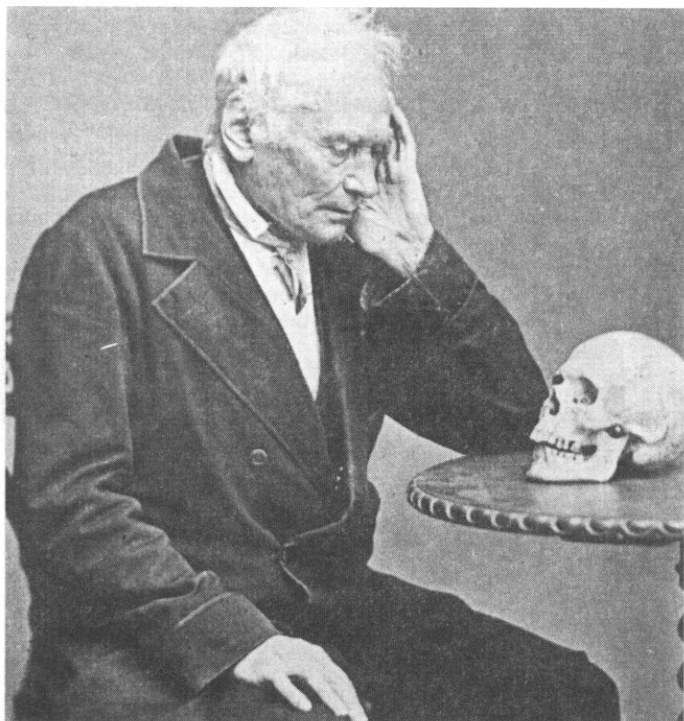
Na samotném konci německé okupace (1939–1945), během které o archiv pečovali A. Blaschka, H. Zatschek, a F. Kosková, došlo k nenahraditelné ztrátě mnoha cenných listin, matrik a dalšího materiálu, m.j. i zakládací listiny ze 7. dubna 1348 a obou nejstarších univerzitních matrik. Tento materiál byl odvezen z Prahy krátce před jejím osvobozením a jeho další osud není dodnes objasněn.

Po r. 1945 byly do univerzitního archivu uloženy fondy zrušené německé univerzity (1882–1945), úřadu kurátora německých vysokých škol v Praze (1939–1945) jakož i německé zkušební komise pro učitelství na školách středních (1850–1945). Jistou dobu se zde nacházel i archiv býv. Německé vysoké školy technické v Praze (1869–1945), který byl později předán do péče Archivu ČVUT.

Kromě toho jsou v Archivu Univerzity Karlovy uloženy dnes i fondy dalších již neexistujících pražských vysokých škol: Vysoké školy ruského jazyka a literatury (1953–1961), Vysoké školy pedagogické (1953–1959), Pedagogického institutu (1959–1964) a Univerzity 17. listopadu (1965–1975).

Teprve v poválečném období byly vytvořeny vhodné podmínky pro archivní péči o registry všech fakult, ústřední univerzitní správy a dalších korporací a zařízení. V roce 1967 získal archiv speciálně pro archivní účely rekonstruovanou budovu v jednom nádvorí historického areálu Karolina. Kapacita zdejšího depozitáře mohla být podstatně rozšířena v r. 1986, kdy byly získány nové prostory v Lešetčích u Příbrami. Dostačující úložné prostory umožňují přejímat postupně do trvalé archivní péče materiál ze všech fakult univerzity circa do roku 1980 (jejich počet – třináct v r. 1989 se v roce 1990 rozšířil po inkorporaci teologických fakult na šestnáct).

Postavení i význam pražského univerzitního archivu se podstatně změnilo v r. 1958, kdy na jeho pramenné i institucionální základně byl zřízen Ústav pro dějiny Univerzity Karlovy, čímž byla uskutečněna již starší idea Václava Vojtěška. Prvním ředitelem ústavu se stal prof. dr. František Kavka. Plodné aktivity tohoto ústavu nejlépe dokumentují edice mnoha důležitých pramenů k dějinám UK, nově založená knižnice jakož i časopis *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (od r. 1960 vycházejí dva svazky ročně). Na počátku normalizačního období (1970) byl však kvetoucí ústav zrušen a šest jeho pracovníků bylo propuštěno. Archiv se stal de facto jedním z odborů rektorátu UK. Časopis AUC-HUCP však naštěstí nepřestal vycházet a navzdory mnohým potížím se podařilo udržet jeho dobrou odbornou úroveň. V r. 1976 byla ediční činnost archivu obohacena ještě o další periodikum – *Zprávy Archivu Univerzity Karlovy* (dosud 9 svazků). V r. 1978 převzal vedení archivu právní

J. E. Purkyně (1787–1869), jeden z průkopníků myšlenky akademie – učené společnosti a soustavy vědeckých i podpůrných pracovišť; od 1840 předseda, od 1850 řádný člen Královské české společnosti nauk; dr. med. (Praha 1818, Vídeň 1866), dr. filozofie h.c. (Praha 1848), profesor fyziologie pražské univerzity.

Snímek: ÚA ČSAV – Vavrouškův fotoarchív

historik doc. dr. Karel Litsch, jemuž se podařilo rehabilitovat vědecký charakter a posléze i statut svěřeného pracoviště. Potvrdil to i organizační řád Archivu UK z března 1978. Jeho vědecko-historiografické oddělení se pak v r. 1990 stalo jádrem znovuo-
nověného Ústavu dějin Univerzity Karlovy. Ředitelem archivu i ústavu byl 1. září 1990 jmenován jeho dlouholetý pracovník profesor dr. Jan Havránek. Po jeho nedlouhém, ale velmi plodném působení ve funkci byl vedením této dvojediné instituce v květnu 1992 pověřen prof. dr. Josef Petráň.

Její základní charakteristiku obsahuje nový organizační řád Ústavu dějin UK – Archivu UK, schválený akademickým senátem UK v r. 1992. Podle něho se zabývá vědeckovýzkumnou činností v oblasti dějin univerzity, vědních oborů a studentstva. Svou činností publikační, informační a pedagogickou se „podílí na šíření vzdělanosti, pěstování svobodného myšlení a nezávislého vědeckého bádání, jež jsou hlavním posláním Univerzity Karlovy. Vše-
strannou péčí o archivní dokumenty vzniklé za více než 600leté existence pražské univerzity, tj. činností archivní a organizační správní, Ústav dějin UK – Archiv UK zabezpečuje uchování a soustavné využívání archiválií, jež jsou součástí národního kulturního dědictví.“

STRUČNÝ PŘEHLED FONDŮ, SBÍREK A DOKUMENTACE ÚDUK – AUK

1. Archivní fondy (cca 2 500 běžných metrů, 27 050 e.j.)

Listiny

I: 104 listiny z 1. 1358–1960 (přímo se vztahující k univerzitě);
II: 95 listin z 1. 1322–1821, které jsou k univerzitě ve volnějším vztahu (spíše upravují právní vztahy některých kolejí).

Oeconomica:

12 rukopisů pražské utrkvistické univerzity z 1. 1539–1615

Matriky:

Nejvíce postížený fond válečnými ztrátami zahrnuje období 1564–1883 (40 rukopisů bylo v r. 1945 odvezeno nacisty).

Fondy tzv. Bachmannova invenáře:

Sign. A (do r. 1790): Rukopisy, spisy, univerzitní téze a disertace;
Sign. B (1791–1802): spisy studijního konsensu;
Sign. C (1802–1849): spisy studijních direktoriátů jednotlivých fakult a gymnaziální studijní direktorát, fakultní spisy, literaria a varia;

Katalogy posluchačů (nacionály) 1752–1882 resp. až do rozdělení jednotlivých fakult (teologická f. 1761–1892, právnická f. 1752–1882, lékařská f. 1793–1883, filozofická f. 1753–1882);
Akademický senát pražské univerzity (1795–1882).

Česká univerzita (1882–1980):

Teologická fakulta 1892–1970 (tj. inclusive Římskokatolická Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta po r. 1950), právnická fakulta 1882–1980, lékařská fakulta 1883–1980 (od r. 1953 fakulta všeobecného lékařství), filozofická fakulta 1882–1980, přírodovědecká fakulta 1921–1980 (1952–1959 rozdělena na fakultu geologicko-geografickou a biologickou, přičemž v r. 1952 došlo též k definitivnímu oddělení matematicko-fyzikální fakulty), matematicko-fyzikální fakulta 1945–1980, pedagogická fakulta 1945–1980 (včetně spisů býv. Vysoké školy pedagogické 1953–1959 a Pedagogického institutu 1959–1964), lékařská fakulta v Plzni 1945–1980, lékařská fakulta v Hradci Králové 1945–1980 (v letech 1951–1958 existovala jen jako Vojenská lékařská akademie), fakulta dětského lékařství 1953–1980, lékařská fakulta hygienická 1953–1980, fakulta tělesné výchovy a sportu 1959–1980 (do r. 1966 jako institut tělesné výchovy a sportu), fakulta sociálních věd a její předchůdci 1960–1980 (1960–1965 jako institut osvěty a novinářství, 1965–1968 fakulta osvěty a novinářství, 1968–1972 fakulta sociálních věd a publicistiky, 1972–1990 fakulta žurnalistiky), akademický senát 1882–1953, rektorát 1953–1980, státní zkušební komise pro učitelství na školách středních 1889–1953.

Německá univerzita (1882–1945)

Teologická fakulta 1882–1945, právnická fakulta 1882–1945, lékařská fakulta 1882–1945, filozofická fakulta 1882–1945, přírodovědecká fakulta 1921–1945, akademický senát a rektorát 1882–1941 resp. 1945, úřad kurátora německých vysokých škol v Praze 1940–1945, německá státní zkušební komise pro učitelství na školách středních 1850–1945.

Fondy zrušených vysokých škol a institucí

Státní archivní škola 1919–1945 (se sbírkou závěrečných prací), Vysoká škola ruského jazyka a literatury 1953–1961, Univerzita

17. listopadu 1965–1975, tzv. Všeobecný studentský archiv 1848–1953 (obsahuje zejm. písemnosti nejdůležitějších studentských spolků v Praze včetně fragmentů jejich knihoven).

2. Sbírky

Disertace a diplomní práce

Disertace české univerzity 1882–1953, disertace německé univerzity 1882–1945 (starší disertace obsahuje sign. A tzv. Bachmannova inventáře, novější disertace resp. diplomní práce jsou podle možnosti nyní do archivu rovněž předávány).

Knihovna (přes 28 000 svazků)

Tematický profil: Dějiny vysokého školství a vzdělanosti, zvláště dějiny univerzitní. Knihovna obsahuje též povinné výtisky všech publikací pražské univerzitní proveniencí a udržuje kontakty s 92 partnery v ČSFR i v zahraničí (knížní výměna). Knihovna je napojena na síť československé jakož i mezinárodní meziknihovní výměnné služby.

Sbírka pečeti a razítek 1350–1990 (81 kusů).

Sbírka medailí 1637–1990 (137 kusů).

Obnova Karolina (1934–1967 (zaměření, plány, spisy, stavební deníky a detailní fotodokumentace).

Pozůstalosti

Většina osobních fondů profesorů a docentů pražské univerzity je uložena v jiných pražských archívech (např. v Literárním archívu Památníku národního písemnictví, v Ústředním archívu Československé akademie věd, v Archivu Národního muzea), proto je nutno považovat sbírku osobních fondů v Archivu Univerzity Karlovy za fragmentární. Z české univerzity je zde v současné době uloženo šest pozůstalostí (Jaroslav Prokeš, Karel Chytil, Jakub Pavel, Josef Polišenský, Václav Vaněček, Václav Bartůněk), z německé univerzity dvanáct (Erich Bormann, Emil Freymond, Hans Hegemann, Adalbert Liebus, Alfred Ludwig, Karl Holzinger-Weidich, Johann Heinrich Löwe, Ludwig Mitteis, August Sauer, Moritz Winternitz, Emil Werunsky, Wilhelm Wostry).

3. Dokumentace

Výstřížkový archiv české univerzity

- 1933–1939 (uspořádán chronologicky)
- 1945–1992 (dvě tematické, chronologicky uspořádané řady: osoby a univerzita všeobecně, fakulty).

Výstřížkový archiv německé univerzity (1919–1939, dochován pouze fragmentárně).

František Palacký, zemský historiograf, neúnavný organizátor českého vědeckého života, řádný člen KČSN od r. 1830.

Snímek se synem Janem; ÚA ČSAV – Vavrouškův fotoarchív

Z LITERATURY O ARCHÍVU UK A JEHO FONDECH

K. Kučera – M. Truc, Archív University Karlovy. Průvodce po archívních fondech (Praha 1961); A. Haas, Archív Karlovy Univerzity v Praze. In: *Časopis archívní školy* 15–16 (1937–1938) 1–68; M. Truc, O stavu a úkolech Archívu University Karlovy. In: *Spisovnický archivní prací* 1 (1956) 239–263; týž, K dějinám archívu pražské university v polovině 18. stol. In: *AÚC–HUCP* 1 (1960) 91–121; M. Tulachová – M. Výborná, Disertace pražské univerzity I a II

(Praha 1965); J. Duchoňová, Akademický senát UK 1882–1945. Inventární seznam (Praha 1974); O. Polišenský, Věstudentský archiv 1848–1953. Inventární seznam (Praha 1978); J. Duchoňová, Inventář lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1883–1953 (Praha 1978); táž, Inventář právnické fakulty UK 1882–1953 (Praha 1982); táž, Inventář přírodovědecké fakulty UK 1921–1973 (Praha 1982); O. Polišenský, Inventář filosofické fakulty UK 1882–1966 (Praha 1982); B. Zilynská – I. Raková, Akademický senát pražské univerzity (1791) 1796–1892. Katalogy posluchačů pražské univerzity 1752–1882 (1892). Inventární seznam (Praha 1984). K dalším fondům Archívu UK jsou badatelům k dispozici strojopisné inventáře a seznamy resp. katalogy sbírek.

Ústřední archiv ČSAV

Už v r. 1785 si Královská česká společnost nauk vybrala jednoho ze svých řádných členů, aby pečoval o její písemnosti. Prvním jejím archivářem se tak stal astronom Antonín Strnad. Jako poslední zastával toto místo profesor Václav Vojtíšek, rovněž řádný člen KČSN. V r. 1952 byl V. Vojtíšek zvolen řádným členem Československé akademie věd a současně jako první stanul v čele jejího archívu. Dal mu základní pracovní koncepci, protože ho cílevědomě utvářel jako archiv i jako historické pracoviště, k němuž od počátku byla připojena skupina odborníků pro soupisy a studium rukopisů.

V sedmdesátých letech dostal archiv pevnou organizační strukturu (a nové jméno – Ústřední) zřízením tří archívních oddělení vedle kodikologického (oddělení předchůdců ČSAV, oddělení fondů ČSAV, oddělení osobních fondů) a začal vydávat jako interní tisk Archívní zprávy ČSAV; od poloviny osmdesátých let s prohloubením vazby na dějiny věd byly vystřídány titulem *Práce z dějin ČSAV*.

Po listopadu 1989 se Ústřední archiv ČSAV stal i dokumentačním základem pro rehabilitační řízení a současně také spolehlivým zdrojem zde uložených podkladů a námětů pro demokratizační změny v Akademii. V mnoha případech tu šlo nejen o osobní rehabilitace jednotlivců, ale i celých ústavů a vědních oborů. Současně archiv podnikal všechny nutné kroky k záchraně a převzetí dokumentů z rušených organizačních útvarů a pracovišť ČSAV.

V r. 1992 je Ústřední archiv ČSAV členěn do tří oddělení, má badatelskou a knihovnu, která vedle obecné historické produkce směřované ponejvíce k dějinám vědeckých institucí a k problematice kodikologie spravuje také tzv. konzervační knižní fond ČSAV, tj. ukládá pokud možno veškerou tištěnou produkci Akademie. Volnou organizační součástí je od r. 1992 slavistická sekce ČSAV Slovanského ústavu, společného pracoviště Akademie a filosofické fakulty UK, vzniklé obnovením dříve zrušených slavistických institucí.

Oddělení fondů vědeckých institucí vzniklo v r. 1991 sloučením dvou oddělení ÚA ČSAV: oddělení předchůdců ČSAV a oddělení fondů ČSAV. Spravuje tedy dvě skupiny fondů – písemnosti nejstarších vědeckých institucí od 18. stol. do padesátých let století dvacátého a archiválie vzniklé z činnosti ČSAV, jejich řídicích a výkonných orgánů, vědeckých ústavů a vědeckých společností; v kontextu tří století tyto fondy dokumentují vývoj české a československé vědy.

Geneze tohoto oddělení odráží vývoj celého pracoviště: nejprve se jednalo o malý archiv, spravující spisovny KČSN a ČAVÚ, ke kterým pak přibýly ostatní starší vědecké společnosti. V prvních letech po vzniku ČSAV převzal archiv důležité dokumenty, dokládající reorganizaci a zrušení starších společností a počátky ČSAV. Do začátku 70. let byly tyto fondy postupně doplňovány přebíraním archiválií vzniklých z činnosti ústavů ČSAV a jejich řídicích orgánů z let 1952–1969.

Fondy starších vědeckých institucí jsou v podstatě uspořádány a zpřístupněny, ze základních jmenujme Královskou českou společnost nauk (1784–1952), Českou akademii věd a umění (1890–1952), Masarykovu akademii práce (1919–1952). Stejně tak je přehled o fondech starších vědeckých spolků a ústavů; jako příklad může posloužit fond Státní hvězdárny, kde jsou uloženy záznamy pražských astronomických pozorování od r. 1761, fond Historického spolku (1866–1971), Kruhu moderních filologů (1910–1952), Přírodovědeckého klubu v Praze (1865–1939), Pražského linguistického kroužku (1928–1956). Významným přírůstkem časově spadajícím do této skupiny jsou písemnosti Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, které archiv převzal teprve koncem r. 1991.

Archiválie vzešlé z činnosti ČSAV se dělí podle organizační struktury Akademie na fondy řídicích orgánů (valná shromáždění, prezidium, výbor prezidia, sekce, vědecká kolegia), výkonných orgánů (úřad prezidia, sekretariát prezidia), pracovišť (vědeckých ústavů) a vědeckých společností. Oddělení zpřístupnilo písemnosti z let 1952–1961, postupně provádí výběr a přejímá archiválie do poloviny 80. let.

Svébytnou činnost oddělení představuje dokumentační práce a správa a doplňování sbírek. Postupně byly vytvořeny kartotéky s údaji o členech ČSAV a starších vědeckých společnostech, které jsou nově počítačově zpracovávány. Další kartotéky zachycují základní údaje o všech pracovištích Akademie a o vědeckých společnostech při ČSAV. Zvlášť jsou vedeny a průběžně doplňovány sbírky výročních zpráv všech ústavů, členské spisy, normy, organizační statuty, základní předpisy atd.

Ve snaze podchytit i méně tradiční zdroje informací o minulosti pořizuje oddělení interview s pamětníky, soustřeďuje reportážní a dokumentační fotografie a filmový materiál o událostech, osobnostech a zařízeních ČSAV, nejnověji může přijímat videozáznamy. Nemalou hodnotu má sbírka medailí, vydávaných Akademii i dřívějšími vědeckými institucemi. Zároveň s fondem České akademie převzal archiv také umělecké sbírky této instituce, zvláště hodnotné jsou soubory Švabinského a Desideriových portrétů, poutavě zachycujících řadu kulturních osobností.

Většina fondů je zpřístupněna archivními inventáři nebo soupisy, v případě fondů KČSN a ČAVÚ je možno použít i staré kancelářské pomůcky.

Fondy oddělení jsou významnou pramennou základnou pro historický výzkum, zejména pro dějiny vědy, mapují rozvoj vědeckých oborů v Čechách i v CSR, kontakty se zahraničím. Jejich znalost se promítá i ve vlastní historické práci oddělení. Vedle statí především k dějinám jednotlivých vědeckých institucí je třeba uvést ediční práci a již vyšlé či připravované, vždy oceňované soupisy členů různých společností – vyšel seznam členů České akademie věd a umění, připravuje se i mnohem rozsáhlejší soupis Královské české společnosti nauk, dále Masarykovy akademie práce, zmíněné německé společnosti pro vědu, ale i seznam členů ČSAV (do r. 1990). Vedle toho jsou s pramenným materiálem archívu úzce spojeny projekty, které chtějí sledovat vývoj vědeckých společností v ČSAV nebo limity vývoje Československé akademie věd (do r. 1989).

Oddělení osobních archívních fondů (dříve písemných pozůstalostí) organizačně definitivně vykrystalizovalo až v první polovině 70. let. Akvizici archiválií osobní proveniencí se však jednotliví pracovníci zabývali více či méně soustavně již od vzniku archívu. Díky tomu vznikla zejména v 60. a 70. letech solidní základna, která se sice nadále doplňovala, bohužel však už pomaleji. Kromě toho se časem oslabovala i "kvalita" nově předávaných pozůstalostí: s nástupem týmové práce, přesunem těžiště práce do vědeckých ústavů, rostoucí nedůvěrou ke psanému slovu, s rychlejšími životními tempem, zvyšujícím se počtem společných porad a schůzí atd. se význam osobních písemností zřetelně snižoval. Tento trend byl a je dosud doprovázen i klesající úctou samotných vědců ke svým vlastním písemnostem i jiným dokumentům a tím i jejich poměrně častým ničením. Přesto patří soubor více než 200 osobních fondů našich předních vědců, uložený v Ústředním archívu ČSAV, k nejrozsáhlejšímu a nejbohatšímu celku svého druhu v ČSFR. Uvádíme alespoň několik jmen vědců z doby starší i poměrně nedávné, jejichž písemnými pozůstalostmi se může Ústřední archiv ČSAV pochlubit: Jaroslav Heyrovský, Bedřich Hrozný, Bohumil Němec, Jaroslav Goll, Arnold Jirásek, Kamil Henner, Kamil Krofta, Josef Král (filozof a sociolog), František Krejčí, František Lexa, Emil Ott, August Seydler, František

K. Studnička, František Šorm, Ivan Málek, Jaroslav Werstadt, Josef Zubatý, z německých vědců lze uvést zejména Antona Martyho, Oscara Krause, Moritze Winternitze, Heinze Zatscheka atd.

Hlavní hodnota osobních fondů jako historického pramene, odrážející se i ve značném badatelském zájmu, tkví v jejich specifickém přínosu pochopitelně především k biografickým studiím a k dějinám oborů, kterými se jednotlivé osobnosti zabývaly. Jako sekundární prameny však mohou doplňovat a oživovat nejen svým subjektivním laděním a bezprostředností i historií politickou, sociální, hospodářskou aj.

Ve vnitřním členění osobních fondů jako první řazené personální doklady představují většinou spolehlivou faktografickou kostru, dokreslovanou někdy osobními výpověďmi, ať už v podobě deníků, životopisů psaných pro různé účely nebo později zpracovaných pamětí. Zejména pro výstavy, které v prezentaci jednotlivých exponátů spojují vzdělávací a estetickou stránku informace, jsou cenné soubory diplomů a především výtvarně krásně řešené medailí a vyznamenání. Z odborného hlediska ovšem je snad nejcennější součástí osobních fondů korespondence. Ve statisících dopisů uložených v pozůstatostech archívu Akademie se skrývají nenahraditelné informace o jinak nečitelných okolnostech, motivech a důsledcích vědeckých objevů, kulturních, politických i jiných událostí. Dokresluje je nepublikované práce a zaznamenané přednášky, doklady o úřední a veřejné činnosti toho kterého vědce.

Podstatná většina osobních fondů uložených v Ústředním archívu ČSAV je již v současné době zpracována, některé velice podrobnými inventáři, jiné zatím inventárními seznamy a část pouhými přejímacími soupisy. Pouze malá menšina je zatím zcela nezpracována. Kombinací právě uvedených pomůcek s dalším informačním aparátem (např. rejstřík osobní korespondence, přehled o osobních fondech uložených v jiných archívech atd.) je archiv schopen podat zájemcům o studium těchto materiálů dostatek seriózních a poměrně komplexních informací. Znalost pramenů umožňuje i samotným pracovníkům archívu věnovat se historické práci, vycházející převážně z předvedené pramenné základny a ze znalostí, které vyplývají z jejího zpracování. Kromě dílčích statí a vědecko-popularizačních pořadů je v současné době práce oddělení soustředěna zejména na dva rozsáhlejší a dlouhodobější projekty – výzkum struktury a vývojových trendů vědecké obce u nás od poloviny 18. století do r. 1948 a na edici korespondence českých a slovenských vědců s T. G. Masarykem.

Usnesením výboru prezidia ČSAV z května 1954 byla s archívem Akademie spojena komise pro soupis a studium rukopisů. Svou činnost však zahájila již o rok dříve, kdy byl schválen návrh akademika V. Vojtíška na její zřízení, programově navazující na někdejší rukopisnou komisi ČAVU (zal. 1906). Od 1. ledna 1955 byli do archívu převedeni z Historického ústavu univerzitní profesoři M. Boháček a F. Čáda, kteří již v komisi ČAVU zajišťovali soupis právnických rukopisů a jejichž přítomnost položila základ oddělení pro soupis a studium rukopisů. Oddělení se postupně rozrůstalo, i když často dosti netradičním způsobem, totiž doplňováním o jinde nepohodlné osobnosti (tato praxe pak byla používána v personální politice archívu vůbec). Ovlivněny tím byly i výsledky kodikologické práce, jejichž vysoká kvalita odpovídala už uvedeným jménům, rozmnoženým např. o Václava Cerného, Bohumila Rybu a jejich mladší, úspěšné pokračovatele.

Základním úkolem oddělení je provádět a koordinovat výzkum a soupis rukopisů literární povahy v knihovnách, archívech, muzeích i jiných fondech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, evidují se i bohemika v zahraničí (zpracována jsou z pochopitelných důvodů především bohemika uložená v knihovnách bývalé NDR, Polska a SSSR, nyní se může evidence rozšířit zejména na bývalé západní Německo a Rakousko). Jako první přicházely na řadu významné rukopisné sbírky v minulosti veřejnosti nepřístupné, uložené především v knihovnách zámeckých a církevních, zejména klášterních. Tak od poloviny 50. let vycházely samostatné katalogy zámeckých knihoven (první z Hradce u Opavy, 1955), dále např. katalog knihovny křižovníků s červenou hvězdou (1980), čtyři svazky katalogu Strahovské knihovny (1970–79). Zpracovány byly některé rukopisy psané románskými jazyky, uložené v pražské maltézské knihovně (1963), dokončen byl katalog středověkých rukopisů olomoucké knihovny, který tiskem vydává univerzita v Bonnu.

Výzkum rukopisů přinesl i několik významných objevů: je možno upozornit alespoň na dvě dosud neznámá Calderonova drama nebo neznámé právní knihy Karla staršího ze Žerotína či objev nejstarších známých statut boloňské univerzity se zachovalým knižním katalogem tzv. stacionářů.

Dalším aktuálním úkolem rukopisného oddělení je evidence rukopisných fondů, výsledkem by měl být průvodce po rukopisných fondech Čech, Moravy a Slezska, v němž by formou stručných popisů bylo zaznamenáno veškeré rukopisné bohatství u nás uložené. Význam této pomůcky spočívá především v tom, že zpřístupní badatelům i ty fondy, pro něž nejsou dosud žádné tištěné pomůcky, a umožní jim učinit si představu, co zůstává v rukopisných sbírkách pro jejich práci ukryto.

Snaha seznámit odbornou veřejnost s výsledky práce vedla pracovníky oddělení k vydávání vlastního sborníku "Studie o rukopisech". První svazek vyšel v r. 1962, v letošním roce je vydán jeho již 27. svazek.

Zpracování rukopisů, jejich soupis a práce s tím spojené vycházejí od počátku ze soudobých kodikologických zásad, jak byly prosazovány V. Vojtíškem; vydány byly v r. 1985. Při jejich zpracování byly jednotlivé části konzultovány s řadou odborníků mnoha vědních oborů, kteří se prací s rukopisy soustavně zabývají a jejichž spolupráce s oddělením má mnohaletou tradici.

**

Pro výstavu uspořádanou v budově prezidia Československé akademie věd při příležitosti kongresu „Československo — Evropa — svět: věda a umění v mezinárodních souvislostech“ vybral archiv tyto exponáty:

Kopie rukopisů bratří Jablonských, potomků J. Á. Komenského, svědčící o jejich podílu na založení pruské akademie věd; Balbínovu Bohemia docta; první vědecké periodikum z Prahy: Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen... (z r. 1776 a 1786), stříbrnou medaili téže společnosti (Societas scientiarum Bohemica, 1784), zvolení J. E. Purkyně jejím členem (protokol Královské české společnosti nauk), dopis F. Palackého Ch. Dopplerovi rovněž o jeho zvolení členem KČSN; z existence České akademie věd svědečnou listinu Františka Josefa o jejím založení, medaile ČAVU, Katzovu medaili; medaili udělenou Masarykově akademii práce pařížským kongresem; nobilitační listiny H. Jirečka a E. Otta; zahraniční vyznamenání a řády členům KČSN a ČAVU; Nobelovu cenu J. Heyrovského; originál diplomu a kopii medaile, telegram o jejím udělení; volební urny KČSN a ČAVU; Purkyňův dřevěný mikroskop, prvotní Heyrovského polarograf; známý „čočkostroj“, na němž O. Wichterle poprvé odléval gelové čočky; Uhlovy přesné astronomické hodiny s emblémem KČSN.

Vedoucí redaktor: dr. Miroslav Šmidák
Redakce: dr. Dana Kašáková, CSc., Národní 3, Praha 1, tel.: 26 62 15
Foto: J. Plechatý • Typo: M. Kouřimský
Sazba: Fortuna, středisko počítačové sazby
Tisk: Academia Praha
Číslo 12 vychází 18. 6. 1992